

Mirosław Kisiel

Ekspresja muzyczna i taneczna w kształceniu przyszłych nauczycieli do działań w obszarze animacji czasu wolnego

UDC 378:37.06:7
DOI <https://doi.org/10.24195/artstudies.2023-1.3>

Mirosław Kisiel
dr hab., prof. UŚ,
Instytut Pedagogika Uniwersytetu
Śląskiego w Katowicach
ORCID: 0000-0003-2002-0116

Problematyka czasu wolnego może być rozpatrywana w wielu aspektach. Jednym z nich jest spojrzenie na problem z perspektywy wychowania estetycznego. Celem pracy będzie ukazanie miejsca i roli aktywności muzyczno-tanecznej w kształceniu przyszłych nauczycieli, animatorów czasu wolnego. W pierwszej części artykułu dokonano przeglądu literatury polskiej odnoszącej się do problemów społecznych czasu wolnego i ekspresji artystycznej. W drugiej części odwołano się do prowadzonych badań jakościowych zrealizowanych w grupie zdobywających nowe kwalifikacje przyszłych nauczycieli. Istotnym komponentem rozważań stała się propozycja innowacji, propagującej idee wychowania estetycznego w pracy animacyjnej różnych form wypoczynku dzieci i nastolatków. W dyskusji nad uzyskanymi wynikami badań podkreślono pozycję ekspresji muzycznej i tanecznej w przestrzeni zamierzeń wolnoczasowych. Dobrowolność w wyborze form aktywności oraz dyskretne ukierunkowanie sprawiają, że podopieczni dostrzegają walory obcowania ze sztuką, stając się świadomi korzyści jakie przynosi obcowanie z muzyką, śpiewem i tańcem dla ich rozwoju i wypoczynku. Przygotowanie nauczycieli do realizacji zadań wynikających z potrzeb młodego pokolenia względem animacji czasu wolnego wydaje się być ewidentne. Włączenie do tego procesu działań z zakresu wychowania estetycznego niewątpliwie wzbogaca wiedzę i sprawczość beneficjentów w zakresie rozwijania zainteresowania sztuką, indywidualnych dyspozycji estetycznych i społecznych. Jednocześnie wzbogaca metody organizacji czasu wolnego zapobiegające nudzie, kształtując w pewnym zakresie gust i smak estetyczny uczestnika zajęć.
Słowa kluczowe: ekspresja muzyczna i taneczna, kształcenie, przyszli nauczyciele, animacja czasu wolnego.

Wprowadzenie

Obserwowane zjawisko szeroko pojętej globalizacji oraz konsumpcyjny styl życia przyczyniają się do generowania nowych sytuacji, gdzie pojęcie „czas wolny” nabiera nowego znaczenia. Kultura czasu wolnego przechodzi znaczną ewolucję, a postrzegany wachlarz form jego spędzania poszerzył się i ubogacił. Paradoksalnie czas wolny staje się dziś towarem deficytowym, a zarządzanie nim sprawia niemałe problemy zarówno osobom dorosłym, jak i nastolatkom i dzieciom. Istotnym aspektem w zasygnalizowanym problemie jest pedagog-animador, osoba kompetentna do organizacji zadań wolnoczasowych względem jednostek w różnym wieku, sytuacji i miejscu. Pewne zadania z zakresu animacji czasu wolnego realizują nauczyciele, podejmując trud organizowania wycieczek, rajdów, pikników, obchodów, zabaw integracyjnych i zabaw tanecznych dla swoich podopiecznych i ich rodziców. Z myślą o wskazanych beneficjentach organizowane są kursy doskonalące, w których duży nacisk kładzie się na zajęcia kulturalno-oświatowe. W ich ramie odnalazła swoje miejsce ekspresja muzyczna i taneczna stanowiąc zarys propozycji aktywności artystycznej realizowanej w wymiarze propedeutycznym. Mając na uwadze wartość wychowawczą, rekreacyjną i prewencyjną muzyki, śpiewu i tańca warto tego typu działania rozbudowywać, wzmacniać, jednocześnie wspierając ich innowacyjną propozycję aplikacyjną.

Wymiar społeczny i pedagogiczny animacji czasu wolnego w polskiej optyce

W Polsce zainteresowanie problematyką czasu wolnego ma długą tradycję i sięga lat dwudziestych ubiegłego wieku. Jak wskazuje Sylwia Słupik (2004, 62) początkowo popularnym terminem opisującym interesujące nas zjawisko były „wczasy” – pojęcie definiowane jako wypoczynek połączony zwykle ze zmianą środowiska i klimatu, później „wakacje” – wskazujące okres letni wolny od pracy i obowiązków dla dłuższego odpoczynku poza domem, urlopem, a także okresu wolnego od zajęć szkolnych oraz „rekreacja” – będąca określeniem dedykowanym dla czynnego wypoczynku, form aktywności fizycznej lub umysłowej podejmowanych poza obowiązkami zawodowymi i społecznymi. Z czasem zakres tych terminów uległ ewolucji dotykając w swej istocie różnych sytuacji społecznych. W kolejnych dekadach popularność zyskał termin „czas wolny”, który stał się hasłem nadrzędnym. Zaczęto więc syntetyzować go w szerszych kategoriach, nie zaniedbując wcześniejszych. Podkreślano przy tym potrzebę życiową podopiecznych oraz znaczenie integralnego czynnika niezbędnego do wzrostu w obszarze wydajności społecznej i wzbogacenia jakości życia (Bączek, 2009, 36).

Definiując termin „czas wolny” warto zwrócić uwagę na jego odmiennosc w stosunku do dorosłych, dzieci i młodzieży. Dla dorosłych czas wolny będzie okresem, który jednostka dysponuje po wykonaniu obowiązków zawodowych i czynności związa-

nych z życiem codziennym (Rodziewicz 2014, 293). Dla dzieci i młodzieży jawić się będzie jako czas pozostający do wyłącznej dyspozycji po wykonaniu wszystkich czynności związanych z nauką i wypełnieniu obowiązków domowych. W tym czasookresie nieletni mogą zaspokoić swoje potrzeby związane z wypoczynkiem, rozrywką, rozwijaniem zainteresowań oraz działalnością społeczną. Kazimierz Denek (2010, 23) podkreśla, że w definicji czasu wolnego mocno wybrzmiewa akcent dobrowolności podejmowanych działań, bezinteresowności i przyjemności, które powinny towarzyszyć realizacji zamierzonych zadań. W tym miejscu warto podkreślić fakt, że nawet krótkoterminowa, celowa regeneracja konieczna jest dla każdego człowieka do zachowania balansu życiowo-zawodowego *work-lif balance*.

Współcześnie obserwujemy ewolucję w podejściu do czasu wolnego. Justyna Mokras-Grabowska (2015, 11) w prezentacji wybranych aktywności wolnoczasowych dostrzega ich odniesienia do utowarowienia i umasowienia, prestiżu oraz stylu życia. Czas wolny w pewnym sensie przestaje być dedykowany wyłącznie regeneracji sił, jakie jednostka poświęca na pracę lub naukę. W czasie wolnym podmiot może i powinien rozwijać się i być kreatywny (Kisiel, 2010, 17). Jadwiga Daszykowska (2005, 9) wskazuje, że czas wolny w wymiarze ilościowym i jakościowym warunkuje efektywność odmiennych sfer funkcjonowania człowieka, widzianych z perspektywy pracy, kształcenia, zdrowia czy samopoczucia. Dlatego Mówiąc-Mając na uwadze dobro wszechstronnej edukacji przyszłych nauczycieli nie można pomijać istoty kultury czasu wolnego. Optymalnym rozwiązaniem wydaje się być włączenie jego idee do procesu kształcenia.

Natalia Bojarska (2016, 11) zauważa, że wśród licznych funkcji czasu wolnego nadal istotne zdają się być takie komponenty jak: funkcja kształcąca – zaspokajająca potrzeby poznawcze; funkcja wychowawcza – ułatwiająca przyswajanie określonych zasad, norm postępowania i stylu bycia; funkcja integracyjna – ułatwiająca budowanie więzi i relacji rówieśniczych; funkcja rekreacyjna – niezastąpiona w usuwaniu objawów zmęczenia i przywracania organizmowi sił psychicznych oraz funkcja kompensacyjna – pozwalająca wyrównać braki w różnych obszarach aktywności. Dla małoletnich, nastolatków i adolescentów okres czasu wolnego jest dłuższy i cechuje się zróżnicowaniem oraz odmiennością miejsca jego spędzania. Warto podkreślić, że dla tej grupy beneficjentów czas wolny w wymiarze ilościowym i jakościowym w pewnym stopniu kontrolowany bywa i moderowany przez dorosłych: opiekunów, rodziców, nauczycieli, animatorów czy liderów (Ziółkowski, 2015, 19).

Jak wskazuje Jadwiga Izdebska (2000, 26) rodzina spełnia podstawową rolę w wychowaniu jednostki do racjonalnego korzystania z czasu wolnego. Silne

związki emocjonalne członków podstawowej komórki społecznej oddziałują na najmłodszych głównie w nieformalnym czasie kontaktu, gdzie w naturalny sposób inicjowane są wybrane czynności i tworzone interakcje. Dziecko obserwując zachowania w rodzinie, doświadczając różnorodnych sposobów spędzania czasu wolnego zaczyna je naśladować i powielać. Jeżeli rodzice aktywizowali swoją rodzinę ruchowo np. jeździli z dzieckiem na rowerze, uprawiali sport, zabierali potomka na wycieczki górskie, to jest spora szansa, że dziecko powtórzy tego typu aktywności w przyszłości organizując swój wolny czas. Przemiany współczesnej rodziny wynikające z trudności wychowawczych i materialnych oraz w wielu przypadkach osłabienia jej spójności sprawiają, że sposób spędzenia czasu wolnego uległ modyfikacji. Z powstałymi zaniedbaniami i różnorodnością doświadczeń dzieci i nastolatków zetknie się personel pedagogiczny, dla którego stanowić będzie to niemałe wyzwanie. Istotne kierunki podejmowanych przez pedagogów działań dotyczyć będą uświadomienia młodym ludziom istoty życia w trzech wymiarach jednocześnie: w przeszłości – dzięki pamięci i pietyzmowi, w teraźniejszości – gromadzenie doświadczeń i przeżyć tu i teraz oraz w przyszłości – poprzez planowanie i tworzenie perspektyw dalszego rozwoju (Denek, 2010, 16).

W przytoczonym zbiorze sposobów spędzania czasu wolnego, zajęcia pozalekcyjne i pozaszkolne jawią się jako przykład platformy edukacyjnej, gdzie następuje intensywny i bezpośredni kontakt pedagoga z uczniem. Nauczyciel realizując swoje zadania dydaktyczno-wychowawcze wobec podopiecznych staje się jednocześnie kreatorem różnych form turystyki, rekreacji i wypoczynku (Kisiel 2010a, 15). Zaangażowanie się opiekuna we wspólną zabawę, wykonywanie zadań oraz współpraca i budowanie relacji opartych na szacunku i wzajemnym zrozumieniu mogą przyczynić się do prowadzenia intensywnej pracy wychowawczej. Wśród wielu projektów dedykowanych pedagogom i ich wychowankom odnaleźć można nieliczne dotyczące problemu rozbudzenia zainteresowania umiejętnościami muzycznymi i tanecznymi. Celem niniejszej dyskusji jest popularyzacja wskazanej aktywności i propagowanie idei wychowania przez sztukę do sztuki.

Konteksty edukacyjno-rekreacyjne ekspresji muzycznej i tanecznej

Podejmując rozważania na temat ekspresji muzycznej i tanecznej widzianej z perspektywy doświadczeń edukacyjno-rekreacyjnych warto przypomnieć wychowawcze znaczenie muzyki i tańca. Maria Przychodzińska (1989, 21) i Eugeniusz Rogalski (1992, s. 22) w swoich publikacjach wyznaczyli trzy kategorie takiego oddziaływania. Kategorię recepcyjno-pasywną (odbiorczą), którą odnieśli do przygotowania odbiorców sztuki oraz przysposobienia dzieci i młodzieży do obcowania z nią. Kategorię aktywną wskazani autorzy włączyli z praktyką

muzyczną i taneczną. Natomiast kategorię wartościującą umocowali jako refleksję i wyjaśnianie aspektów estetyczno-moralnych.

Ekspresja definiowana jest z reguły jako wyrazisty i sugestywny sposób wyrażania uczuć. W sztuce postrzegana jest jako uzewnętrznienie wypowiedzi artystycznej rzeczywistości wewnętrznej, psychiki artysty (Karwowski, 2011, 25). Ekspresja zakodowana w dźwiękach uzewnętrznia się w muzyce w postaci niezwykle intensywnych osobistych przeżyć artysty i prowadzi intencjonalnie do wywołania ich u odbiorcy. W okresie romantyzmu ekspresja była podstawową wartością artystyczną, postrzeganą jako przejaw indywidualizmu (Chodkowski, 1995, 223). W tańcu ekspresja zakodowana została głównie w ruchu, geście, mimice czy pozie, ale także świadomości własnego ciała, poszerzonej komunikacji pozawerbalnej oraz odkrywania i czerpania z siły własnego jestestwa (Tomaszewski, 1991, 69). Ekspresję i kreatywność upodobał sobie taniec współczesny, gdzie swobodny ruch z uważnością na siebie i drugiego człowieka sprzyja poszukiwaniu przyjemności i dzielenia się nią, przy jednoczesnej dynamice ruchu (Kubinowski, 1999, 234).

W psychologii, ekspresję często porównuje się do wyciskania śladów na otoczeniu poprzez uzewnętrznienie uczuć i siłę wyrazu (Szewczuk, 1985, 68). W aktywności psychicznej można wyróżnić ekspresję ruchowo-mimiczną – przejawianą za pomocą pantomimiki czy pozycji ciała, spontaniczności ruchu oraz tańca; ekspresję werbalną – w której modulacja głosu, płacz, krzyk, śmiech wyrażają nastrój wypowiedzianej treści; ekspresję muzyczną – przejawioną w improwizowanej grze, śpiewie czy melodeklamacji; ekspresję plastyczno-techniczną – uzewnętrznioną linią, barwą, fakturą oraz ekspresję przez zabawę, która pojawia się jako integracja elementów wcześniej wymienionych, przy zachowaniu swobody i spontaniczności.

Najczęściej termin „ekspresja” pojawia się w pracach dotyczących edukacji dzieci i młodzieży, a można go odnaleźć w wypowiedziach: Herberta Reada, Celestyna Freineta, Roberta Glotona i Claude Clero, Władysława Tatarkiewicza, Stefana Szumana i innych. Wiesława Pielasińska (1983, 87), mając na uwadze zdobycze psychologii i pedagogiki humanistycznej, wskazała, że ekspresja stanowi ślad konkretnej indywidualności, jest potwierdzeniem własnej autentyczności, a jednocześnie pozwala przekraczać granice własnej odrębności poprzez nawiązanie związku z rzeczywistością. Stanisław Popek (1988, 45) dokonując podziału tego zjawiska wyodrębnił: ekspresję naturalną – instynktowną, spontaniczną, autentyczną, nieświadomą (wyrażającą potrzebę samorealizacji), ekspresję inspirowaną – poddającą się w pewien sposób ukierunkowaniu oraz ekspresję kierowaną – zorganizowaną, świadomą, odtwórczą, podporządkowaną regułom.

Muzyka i taniec w wymiarze wychowawczym jako forma ekspresji pojawia się w przestrzeni edukacji powszechnej, o czym przypominają w swoich pracach: Andrzej Pytlak, Józef K. Lasocki, Maria Przychodzińska, Eugeniusz Rogalski. Specyfika wymowy muzyki i tańca obejmuje dwa kierunki: percepcyjny, czyli słuchanie, oglądanie oraz przeżywanie utworów czy prezentacji oraz ekspresyjny – aktywne ich uprawianie.

Kierunek ekspresyjny przyjmować może wymiar odtwórczy lub twórczy. W formacie odtwórczym wykonawca realizując przyjęte zadanie interpretacyjne, wkłada własne uczucia tworząc indywidualną kreację. Aktywność solowa, zespołowa dostarcza wychowankom wielu doświadczeń, satysfakcji w opanowaniu i pokonywaniu trudności wykonawczych, przynosi zadowolenie, spełnienie i nierzadko radość. W ekspresji twórczej jest czas na swobodną improwizację oraz niejednokrotnie przemyślane, świadome działanie nowatorskie oparte na intuicji i wiedzy. W edukacji najmłodszych swobodna twórczość przybiera postać „zabawy w sztukę”, natomiast twórczość poddana dyscyplinie uzyskuje znamiona atrakcyjnej „nauki sztuki”. Kierunek ekspresyjny i percepcyjny z reguły przebiegają równolegle i uzupełniają się. Bezpośredni kontakt z muzyką i tańcem oraz możliwość uprawiania ich w różnych formach daje wrażenie inspirującej podróży do wielobarwnej krainy przepętnionej pięknem, harmonią, estymą, uczuciem w relacji z drugim człowiekiem i sztuką.

Ze względu na atrakcyjność różnych form artystycznych obszaru muzycznego i tanecznego oraz znaczenie ich walorów wychowawczych i rozwojowych warto pochylić się nad tematem wskazując skuteczne rozwiązania edukacyjne i podjąć konstrukcyjną dyskusję. Karol Szymanowski czołowy polski kompozytor epoki romantyzmu akcentował w swoich felietonach demokratyczny charakter muzyki, twierdząc, że w swojej powierzchowności przeznaczona jest ona dla szerszego grona odbiorców (Chylińska 2008). Irena Wojnar (2002, 37) w publikowanych tekstach podkreśla istotność posiadania wrażliwości i smaku estetycznego przez studentów przygotowujących się do zawodu nauczycielskiego. W kontekst tej wypowiedzi wpisuje się narracja brytyjskiego psychologa muzyki Johana A. Slobody (2002). Uczony wskazuje wiek studentów (młodzieży akademickiej) jako najbardziej właściwy dla kontaktu ze sztuką ze względu na fakt, iż w tym okresie młodzi ludzie znajdują się stadium estetycznego entuzjazmu.

Wypracowane w pierwszej części pracy analityczne wnioski umocowują w przekonaniu o potrzebie objęcia kształceniem muzycznym i tanecznym szerszej rzeszy pedagogów. Osób, które w umiejętny sposób, z dużą wrażliwością, innowacyjnością i refleksją podejmą trud animacji czasu wolnego wychowanków.

Założenia projektowe badań własnych

Wskazany w temacie artykułu problem ukazujący miejsce i rolę ekspresji muzycznej i tanecznej w kształceniu przyszłych nauczycieli do działań w obszarze animacji czasu wolnego został przedstawiony w dwóch płaszczyznach. W pierwszej części pracy dokonano przeglądu literatury polskiej odnoszącej się do problemów społecznych, widzianych z perspektywy edukacyjnej i artystycznej, w zakresie animacji czasu wolnego oraz ekspresji muzycznej i tanecznej. W drugiej części odwołano się do prowadzonych badań jakościowych zrealizowanych w grupie zdobywających nowe kwalifikacje przyszłych nauczycieli – studentów pedagogiki¹.

Celem przygotowanego projektu było wskazanie miejsca i roli ekspresji muzycznej i tanecznej w procesie animacji czasu wolnego, jako problemu widzianego z perspektywy przygotowujących się do zawodu studentów pedagogiki, przyszłych nauczycieli. Założenia projektowe badań własnych koncentrowały się na uzyskaniu odpowiedzi na następujące pytania: *Jak ewaluowało podejście do pojęcia czasu wolnego i ekspresji muzyczno-tanecznej w polskiej myśli pedagogicznej; Jakie są doświadczenia przyszłych nauczycieli w zakresie organizowania własnego czasu wolnego oraz jakie korzyści (osobiste, społeczne, przeciw nudzie) wynikały dla nich?; Jaką rolę pełni ekspresja muzyczna i taneczna w organizacji czasu wolnego w pracy z podopiecznymi oraz jakie miejsce powinna zajmować w kształceniu przyszłych nauczycieli?*

W prowadzonej eksploracji wykorzystano szereg strategii badawczych, począwszy od ogólnonaukowych takich jak: konkretyzacja, uogólnienie (Polit & Beck, 2010), skończywszy na szczegółowych takich jak: dyskurs pojęciowy, wywiad w formie rozmowy czy analiza danych. Na ich podstawie sformułowano zapisy naukowe dotyczące zjawiska wychowawczego ekspresji muzycznej i tanecznej w kształceniu przyszłych nauczycieli przygotowujących się do organizacji i podejmowania działań w obszarze czasu wolnego (Barbie, 2016). Podstawy metodologiczne objęły w swoim kształcie podejście kulturologiczne, analityczne, empiryczne i metodyczne, przyjmując wymiar naukowo-aplikacyjny. Podejście kulturologiczne umożliwiło rozpatrywanie zagadnienia ekspresji artystycznej widzianej z perspektywy muzyki i tańca. Podejście analityczne pozwoliło odwołać się do wybranych opinii ukazując problematykę czasu wolnego z perspektywy polskiej myśli pedagogicznej oraz dokonania wnioskowania względem uzyskanych rezultatów. Podejście empiryczne umożliwiło pozyskanie materiału badawczego w postaci opinii od wybranej grupy kształcących się nauczycieli. Podej-

ście aplikacyjne stanowiło pretekst do przygotowania propozycji innowacyjnej w obszarze ekspresji muzycznej i tanecznej skierowanej do słuchaczy zdobywających kwalifikacje w obszarze animacji czasu wolnego.

Analiza rezultatów prowadzonych badań

Eksplorację ukazującą miejsce ekspresji muzycznej i tanecznej w kształceniu przyszłych nauczycieli do działań w obszarze animacji czasu wolnego zrealizowano w roku szkolnym 2022-2023. Przestrzenią poznawczą stały się zajęcia kulturalno-oświatowe, które prowadzone były w ramach certyfikowanego szkolenia „Kursu na wychowawcę wypoczynku”. Przedsięwzięcie przebiegało kilku etapowo obejmując: planowanie pracy opiekuńczej, organizację wypoczynku dzieci i młodzieży, bezpieczeństwo życia i zdrowia uczestników wypoczynku, prace społeczno-użytkowe, organizację zajęć w czasie trwania wypoczynku, zajęcia kulturalno-oświatowe, ruch i rekreację, turystykę i krajoznawstwo oraz zajęcia praktyczno-techniczne. Na zadania wyznaczone programem kursu przewidziano w sumie 36 godzin zegarowych, co było zgodne z rozporządzeniem ministerialnym (Dz. U., 2021). Ze względu na duże zainteresowanie, świadomych swojej przyszłej roli wychowawczej, studentek zrealizowano w miesiącach: maj, czerwiec, lipiec trzy edycje szkoleniowe, w których wzięło udział 60 uczestniczek. Były nimi studentki, które ukończyły ósmy semestr kształcenia akademickiego, kierunków: pedagogika opiekuńczo-wychowawcza, resocjalizacja oraz pedagogika przedszkolna i edukacja wczesnoszkolna. Realizacja kursu wpisana została do projektu działań jako: Zadanie 4, poz. 181_WNS (Wydział Nauk Społecznych) – Certyfikowane szkolenie „Kurs na wychowawcę wypoczynku” projektu „Jeden Uniwersytet – Wiele Możliwości. Program Zintegrowany”². Fundusze na ten cel pozyskano z Unii Europejskiej w ramach planu „Wiedza Edukacja Rozwój”, oś priorytetowa: III. Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju, działanie: 3.5. Kompleksowe programy szkół wyższych. Całość prac prowadzona była pod auspicjami Narodowego Centrum Badań i Rozwoju (NCBR).

Propozycja tematyki kursu wpisuje się w sygnalizowany w części teoretycznej pracy problem animacji czasu wolnego, który w swojej definicji podejmuje kwestię, jakże ważnego dla zdrowia fizycznego i psychicznego procesu wypoczynku i rekreacji. Wiele z tych kwestii koresponduje z materiałem zamieszczonym w pracy zbiorowej *Pedagogiczne aspekty rekreacji, turystyki i wypoczynku dzieci i młodzieży w przedszkolu, szkole i poza szkołą* (Kisiel, 2010a), tworząc komplementarną całość. Przechodząc do zadań szczegółowych warto pokreślić znaczenie zajęć kultu-

¹ Certyfikowane Szkolenie (zadanie 4, poz. 181_WNS) „Kurs na wychowawcę wypoczynku” będącego częścią projektu „Jeden Uniwersytet – Wiele Możliwości. Program Zintegrowany”, prowadzonego przez Uniwersytet Śląski w Katowicach w latach 2020-2023.

² Uniwersytet Śląski w Katowicach, projekt „Jeden Uniwersytet – Wiele Możliwości”, numer umowy: POWR.03.05.00-00-Z301/18-00, https://www.zintegrowane.us.edu.pl/sites/default/files/Pliki_IMCE/juwm/regulamin%20stud%201/zarz201916800.pdf [dostęp: 28.07.2023].

ralno-oświatowych dla prawidłowej organizacji czasu wolnego. Zajęć, które w swojej specyfice wzbudzają u wychowanków zainteresowanie tekstami kultury, kształtują zamiłowania, doprecyzują hobby i pasje podopiecznych, a także kształcą umiejętności radzenia sobie w różnych sytuacjach społecznych. Organizowane w ramach tych zajęć aktywności bawią, uczą i wychowują, jednocześnie dając możliwość rozwijania zainteresowań i umiejętności kulturalnego spędzania czasu wolnego. Wśród mnogości przykładów zadań realizowanych w ramach zajęć kulturalno-oświatowych na czele znalazły się następujące działania: gry zespołowe, zabawy integracyjne, konkursy, dyskusje, taniec, muzyka, śpiew, gry planszowe, czytelnictwo, organizacja spotkań tematycznych czy ogniska. W przypadku dzieci i młodzieży zajęcia te dedykowane były do realizacji w przestrzeni różnych form wypoczynku np.: kolonii letnich, obozów, biwaków, półkolonii w miejscu zamieszkania, zimowisk, zajęć świetlicowych, wycieczek itp. (Henc, 2012, 96). Pewne ich założenia znalazły umocowanie w realizacji zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych (Kisiel, 2010c, 27). Propagowana w nich idea amatorskiej aktywności artystycznej oparta na dobrowolności członków, skupia wychowanków w kultywowaniu muzykowania i tańca.

Przechodząc do uzyskanych wyników badań diagnostyczno-rozpoznawczych i prognostycznych należy stwierdzić, że większość sondowanych osób wychodziła z założenia, że posiada na tyle duży zasób wiedzy i umiejętności oraz doświadczeń, aby być sprawnym organizatorem i wychowawcą beneficjentów czasu wolnego. Czas zweryfikował, jakże pewne w swoim przekonaniu stwierdzenia, wielu z uczestników kursu.

Wyniki uzyskano od czterech badanych grup studenckich: pedagogiki przedszkolnej i edukacji wczesnoszkolnej (PPiEW) – 10, pedagogiki specjalnej (PS) – 17, pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej (PO-W) – 19 oraz pedagogiki resocjalizacyjnej (PR) – 14. W swoich wypowiedziach respondenci ujawnili, że są świadomi wykonywania zadań z zakresu organizacji czasu wolnego, a w nich tych dotyczących aspektów kulturalnych. Jak wskazali, każdy z nich w przeszłości w odmienny sposób miał

styczność z tego typu działaniami. Były one realizowane zazwyczaj w środowisku domowych lub/i szkolnym. Z sześćdziesięciu badanych osób trzy czwarte wyjeżdżało na kolonie, obozy lub uczestniczyło w szkolnych zajęciach świetlicowych, połowa dobrze wspominała rodzinną organizację czasu wolnego ze swojego dzieciństwa.

Wyniki zaprezentowane w tabeli nr 1 przedstawiają wskazania dotyczące aktywności badanych w obszarach artystycznych związanych ze sztuką muzyczną i taneczną przed studiami i w trakcie kształcenia akademickiego. Analiza ukazuje ubogość kontaktów artystycznych studiującej młodzieży. Obraz danych usytuował się poniżej średniej, w niektórych przypadkach uzyskał wartości niskie. W deklaracjach pojawiły się aktywności w zakresie amatorskiej działalności odtwórczej (gra na gitarze, pianinie, śpiew, udział w potańcówkach) i twórczej (układanie piosenek, opracowanie zabaw muzyczno-ruchowych, przygotowywanie prostych układów tanecznych, indywidualne kreowanie tańca do muzyki w zaciszu domowym). W większości przeważała jednak postawa odbiorcza, czyli percepcyjna: śledzenie prezentacji muzyczno-tanecznych na kanale YouTube, oglądanie programów rozrywkowych w TV oraz uczestnictwo w koncertach plenerowych i proponowanych przez instytucje kulturalne.

Wynik analizy wskazał, że aktywność muzyczna i taneczna znalazły się na ostatniej pozycji w grupie form kulturotwórczych. Wyprzedziły ją: czytelnictwo, turystyka, spotkania z przyjaciółmi, gry planszowe, sport aerobowy oraz film i teatr. Respondentki relacjonując swój stosunek do tych form mobilności artystycznej, w wypowiedziach wykazywały na liczne przeszkody, zaniedbania oraz braki organizacyjne, które uniemożliwiły, ograniczyły lub utrudniły tego typu aktywność.

Uczestnicy „Kursu na wychowawcę wypoczynku” podczas wywiadu fokusowego wypowiedzieli się na temat form aktywności muzycznej i tanecznej, które w ich opinii towarzyszyły wychowankom podczas wypoczynku (tabela 2). Różnorodność wypowiedzi spowodowana była odmiennością form kontaktów z wychowankami oraz specyfiką ich zainteresowań i możliwości. Generalnie można stwierdzić, iż w czasie wolnym dzieci i młodzież słuchali lub uprawiali

Tabela 1

Aktywność badanych w wybranych obszarach artystycznych, N=60

Specjalność/ kierunek	Aktywność artystyczna przed studiami	Samo- realizacja w muzyce, tańcu i śpiewie	Zajęcia artystyczne w programie studiów	Percepcja sztuki	Amatorskie / półprofesjonalne odtwórstwo	Podejmowane działania twórcze	Prowadzenie grup dzieci / Wolontariat
PPiEW (10)	8	3	10	7	3	3	7
PS (17)	6	4	8	13	4	3	9
PO-W (19)	7	5	5	14	5	4	11
PR (14)	4	2	0	12	2	2	4
Razem:	25 / 41,7 %	14 / 23,3 %	23 / 38,3 %	46 / 76,7 %	14 / 23,3 %	12 / 20,0 %	31 / 51,7 %

Źródło: badania własne, rozmowa swobodna, zogniskowany wywiad grupowy (liczba wskazań)

Częstotliwość oraz rodzaj aktywności muzycznej i tanecznej w czasie wolnym w opinii badanych z grup kształcących się pedagogów

Specjalność/ kierunek	Wypowiedzi badanych: <i>Jaka forma aktywności muzycznej, wokalne i tanecznej towarzyszy ich zdaniem wychowankowi podczas organizowanego czasu wolnego?</i>
PPIEW	Muzyka realizowana jest jako śpiewanie znanych prostych piosenek bez akompaniamentu, z towarzyszeniem gitary lub w formie pokazowej tzw. playbacku. Piosenka wtóruje wychowankom podczas przemieszczania się np.: spaceru na plażę, łagodnej wędrowki, podróży autobusem lub pociągiem. Są to zazwyczaj utwory biesiadne lub popularne zaczerpnięte z mediów. Taniec indywidualny, w parach lub w grupie najczęściej towarzyszy dyskotekom lub celowo zorganizowanym imprezom kulturalnym. Wychowankowie lubią słuchać muzyki przeważnie indywidualnie (słuchawki) i są to: rap, hip-hop, pop i rock. Udział podopiecznych w artystycznych prezentacjach plenerowych: zespołów regionalnych, koncertów okazjonalnych, pokazach ulicznych, z rzadka wyjścia na koncerty stacjonarne.
PS	Z osobami z niepełnosprawnościami najczęściej realizowana była muzyka relaksacyjna, wyciszająca lub lekko aktywizująca. Jeżeli występował śpiew to grupowy, w którym dominowały piosenki turystyczne i biesiadne, ale również uczone w szkole. Taniec przybierał charakter integracyjny i oparty był przeważnie na prostych figurach i nieskomplikowanych krokach, które powtarzały się. Gra na instrumentach to przede wszystkim zabawki dźwiękowe zrobione z różnych przedmiotów. Preferowanymi utworami do słuchania była muzyka: pop, dance, disco-polo. Aktywne uczestnictwo w zajęciach z muzykoterapii i choreoterapii.
PO-W	Piosenka i taniec pojawiały się łącznie, głównie podczas płaśw harcerskich przy ognisku oraz w trakcie zdobywania sprawności śpiewaka, grajka, muzyka czy tancerza. Muzyka to przede wszystkim gra na gitarze lub akordeonie oraz różnych „przeszkadzajkach” wykonanych przez uczestników. W czasie wolnym wychowankowie bardzo rzadko słuchali muzyki artystycznej – klasycznej, natomiast często wybierali utwory zaliczane do tzw. muzyki młodzieżowej. Sporadyczne korzystanie z otwartej oferty instytucji kulturalnych.
PR	W pracy z dziećmi i młodzieżą niedostosowaną społecznie dominowało indywidualne słuchanie muzyki (słuchawki) lub/i grupowe z głośników mobilnych. Wychowanków interesował rap, blues, metalika i rock. Podczas słuchania niektórych utworów pojawiał się ruch, a nawet zarys tańca, dotyczyło to hip-hopu i rapu. Jeżeli mówimy o muzykowaniu to przyjmowało ono charakter rytmiczny, np. gra na bębnach lub/i innych przedmiotach dźwiękotwórczych. Aktywność wokalna ograniczała się do rytmicznego skandowania, melorecytacji lub „śpiewania na niby”, czyli z playbacku. Obserwacja pokazów ulicznych grup młodzieżowych.

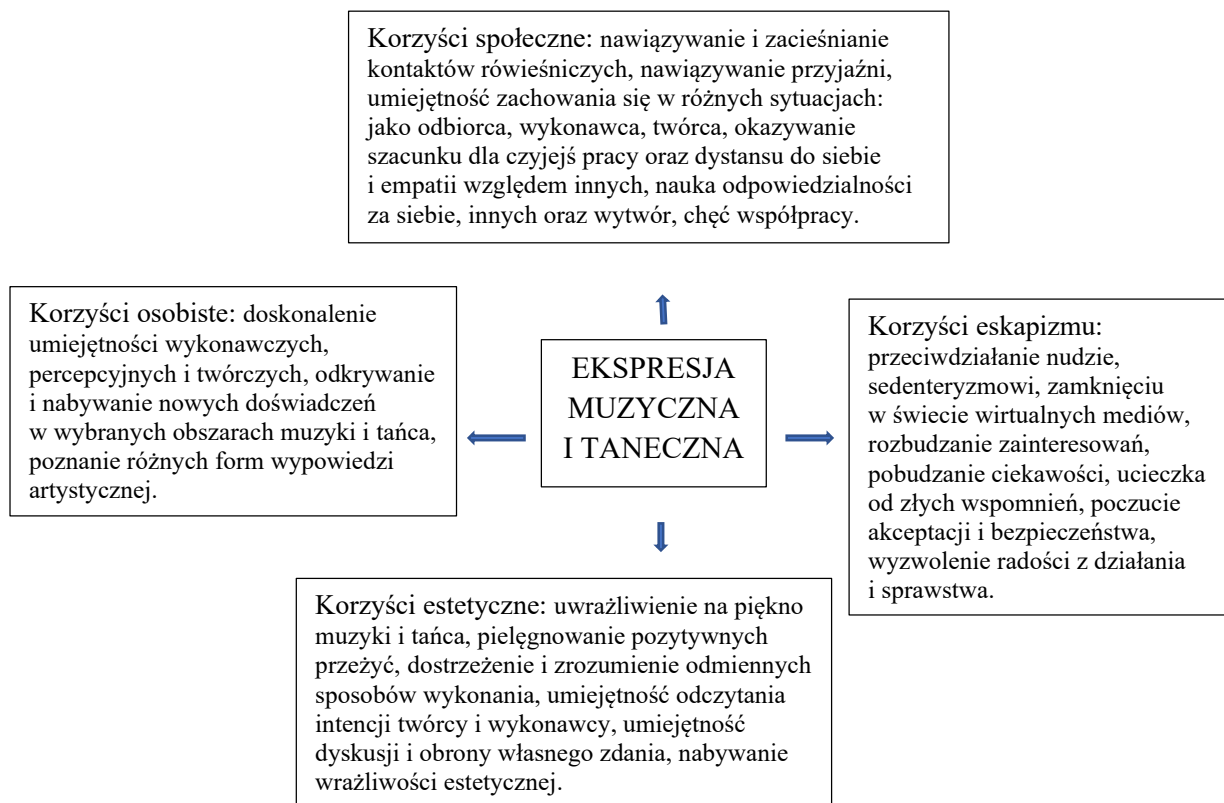
Źródło: badania własne, wywiad fokusowy – uogólnione wypowiedzi badanych

muzykę, która była dla nich łatwa w odbiorze, modna i wyrazista oraz zawierała przekaz, który ich zdaniem wyrażał ich stan ducha w danej chwili. Analiza uzyskanych danych pozwoliła na ostrożne wnioski. W raportowanych wypowiedziach formy muzyczne i taneczne były przedstawiane co najmniej w skromnej liczbie kategorii pod względem środków wyrazu. Badani wskazywali na dużą dobrowolność wychowanków w wyborze utworów do śpiewu, tańca i muzykowania oraz spolegliwi i podążający za pomysłami młodych styl wychowawczy prowadzących. Wszak o gustach się nie dyskutuje, aczkolwiek można je w jakiś sposób kształtować. W narracjach pojawił się także wątek udostępniania kontaktu z kulturą poprzez udział w ogólnodostępnych imprezach masowych. Wyjątek stanowiły obozy tematyczne lub mistrzowskie, na których nieliczni wychowankowie trenowali wybrane formy artystyczne bezpośrednio im dedykowane np. taniec ludowy, nowoczesny, muzykowanie zespołowe, warsztaty wokalne. Przedsięwzięcia te były jednostkowe a uczestnictwo w nich dotyczyło wybranej wąskiej grupy zainteresowanych. W pozostałych przypadkach, których była zdecydowana większość, obserwowane reakcje i zachowania mogły wynikać z ograniczonych umiejętności i wiedzy animatorów względem działań artystycznych oraz preferowaniu w swoich działaniach pedagogicznych postawy

nazbyt liberalnej. Wczytując się w uzyskane relacje warto podjąć namysł dotyczący zauważonych problemów i wzmocnić kształcenie przyszłych pedagogów w zakresie ekspresji muzycznej i tanecznej nie tylko podczas kursów doszkolających, ale również obligatoryjnego kształcenia akademickiego.

Prowadząc zajęcia kulturalno-oświatowe dla badanych studentów kierunku pedagogika wzmocnione je zintensyfikowanymi działaniami w obszarze wiedzy i umiejętności z zakresu ekspresji muzycznej i tanecznej³. W skład rozważań teoretycznych wprowadzono informacje z zakresu celu i funkcji wychowania estetycznego w pracy pedagogicznej czasu wolnego, omówiono także ważniejsze zagadnienia ukazujące specyfikę artystycznej wypowiedzi muzycznej, wokalne i tanecznej. Wskazano również na spektrum wielorakich form wykonawczych oraz zainicjowano dyskusję na temat upodobań, preferencji młodych odbiorców względem sztuki, ośrodków kultury upowszechniających wytwory artystyczne oraz wskazano wartość popularnych form wypowiedzi artystycznej, włączając do nich kreacje regionalne, ludowe, turystyczne, harcerskie i biesiadne. Nawiązano tutaj do stylów wykonawczych, demokratyczności sztuki w multimedialnym odbiorze

³ Zajęcia kulturalno-oświatowe realizowane w ramach szkolenia „Kurs na wychowawcę wypoczynku”.

Schemat 1. Korzyści ekspresji muzycznej i tanecznej w procesie organizowania czasu wolnego

Źródło: opracowanie własne

oraz możliwości odtwórczych i twórczych w będących na propedeutycznym poziomie realizacji i dostępności niedoświadczonemu młodocianemu artyście. Ważnym tematem stała się dyskusja dotycząca artystycznego *savoir-vivre*, czy zachowania się w różnych sytuacjach kontaktu ze sztuką oraz gustów artystycznych zmieniających się z pokolenia na pokolenie.

Interesującym przedsięwzięciem było wyznaczenie kategorii w obszarze korzyści jakie uczestnicy i organizatorzy czasu wolnego upatrują w swobodnych, inicjowanych i kierowanych formach aktywności muzycznej i tanecznej. Wypracowana w trakcie „burzy mózgu”, konstatacja uświadomiła kształcącym się wartość ponadczasową sztuki – schemat 1.

Praktyka wykonawcza oraz trening artystyczny, zaproponowane uczestnikom projektu, objęły różne formy wypowiedzi, które można byłoby przedstawić jako: zabawa muzyczno-ruchowa, wybrane formy taneczne (taniec integracyjny, dla grupy, płaś harcerski, taniec liniowy, podstawowe kroki i figury wybranych tańców towarzyskich i regionalnych itp.), nauka gry na gitarze lub ukulele (dla chętnych), muzykowanie z użyciem kolorowych instrumentów (bum-bum rurki, kolorowe sztabki na tubie, mata dźwiękowa, dzwonki naciskane, szkolne instrumenty perkusyjne) oraz śpiew (wspólne śpiewanie z towarzyszeniem gitary wykonanie wybranych piosenek turystycznych, żeglarskich, poezji śpiewanej, biesiadnych czy

popularnych), w tym także zabawy wokalne, czyli popularne karaoke i kreacje wizualne z nutą ironii i humoru – muzyczny playback⁴.

Ekspresja twórcza jako proces i kreatywna aktywność miały swoje odbicie w przygotowywanych prezentacjach i opracowaniach. Posiadyły również cechy improwizacji muzycznej odzwierciedlonej w przygotowywanych akompaniamentach, prostych aranżacjach oraz elektronicznych kolaży wizualno-dźwiękowych. W dyskusji pojawił się także wątek twórcy profesjonalisty i amatora oraz wskazanie nurtów współczesnych tworzyw sztuki z perspektywy masowej (popularnej) i artystycznej (mistrzowskiej).

Temat dotyczący upowszechniania sztuki, poprzez wskazywanie różnych form prezentacji, wywołał ożywioną dyskusję dotyczącą tworzenia relacji na osi twórca-wykonawca-odbiorca oraz powstałych w tym względzie zależności, tudzież zrozumienia rodzajów tworzonych narracji. W dyskusji zarysował się również temat pozycji idola, lidera, wzorca do naśladowania dla dzieci i nastolatków oraz reperkusji jakie mogą się z tym problemem łączyć – pozytywne i negatywne inspiracje imitatorstwa.

⁴ W ramach projektu „Jeden Uniwersytet – Wiele Możliwości” autor artykułu prowadził również zajęcia warsztatowe: „Muzykowanie – nauka gry na ukulele”, „Pieśń jako źródło inspiracji aktywności i samorealizacji w modelowaniu pasji w muzykowaniu” oraz „Wartość muzycznych dzieł ponadczasowych w kształtowaniu uniwersalnych zasad etycznych i estetycznych”.

Ewaluacja zajęć potwierdziła wcześniejsze założenia wynikające z analizowanej literatury i dotyczyły włączenia ekspresji muzycznej i tanecznej do działań wynikających z organizacji czasu wolnego dzieci i nastolatków oraz kształcenia przyszłych nauczycieli w tym względzie. W wyniku prowadzonych działań innowacyjnych zmieniła się świadomość przyszłych nauczycieli względem organizacji czasu wolnego oraz miejsca w niej wychowania estetycznego. Opracowany projekt racjonalizatorski oparty na inkluzji wychowania, czasu wolnego i ekspresji muzyczno-tanecznej wykazał znamiona rozwojowe i warty jest popularyzacji.

Zakończenie

Każdy członek społeczeństwa, w tym dziecko i nastolatek, codziennie dokonuje różnych wyborów, może być twórczym, aktywnym uczestnikiem nowych wzorów i wartości, albo stać się obserwatorem i oglądać się na to co robią inni. Poprzestawanie na tym, co pokazuje wirtualny obraz sprawia, że powstaje w jego głowie zniekształcony obraz świata. Czas wolny staje się w tym przypadku okazją do realizowania tego, co młody człowiek będzie uznawał za wartościowe. Okres wolnoczasowy jest istotny dla odpoczynku, regeneracji sił oraz kontaktów społecznych, tudzież refleksji nad sobą. Niebagatelną rolę w tym procesie, zwłaszcza w zakresie dawania dobrego przykładu, należy przypisać rodzicom, nauczycielom i wychowawcom oraz animatorom czasu wolnego. Ekspresja muzyczna i taneczna stanowi ważną przestrzeń w realizacji zamierzeń wolnoczasowych. Dobrowolność w wyborze formy aktywności oraz delikatne ukierunkowanie sprawiają, że podopieczni dostrzegą walory obcowania ze sztuką, stając się świadomi korzyści jakie przynosi im obcowanie z muzyką, śpiewem i tańcem. Przygotowanie nauczycieli do realizacji zadań wynikających z potrzeb młodego pokolenia względem animacji czasu wolnego wydaje się być ewidentna. Włączenie do procesu kształcenia przyszłych pedagogów działań z zakresu wychowania estetycznego niewątpliwie wzbogaci ich wiedzę i sprawczość w zakresie rozwijania zainteresowania swoich podopiecznych sztuką oraz rozwijaniu indywidualnych dyspozycji estetycznych, społecznych, tudzież inicjowania posunięć przeciwko nudzie. Innowacyjny projekt inkluzji artystycznej do kształcenia obowiązkowego pedagogów oraz jej akcentowanie w procesie organizacyjnym czasu wolnego powinno ewaluować i zyskać akces upowszedniania.

BIBLIOGRAFIA

- Babbie, E. (2016). *The Practice of Social Research* (14th ed.). Boston: Cengage Learning.
- Bączek, J. B. (2006). *Animacja czasu wolnego w turystyce*. Warszawa: Stageman.
- Bojarska, N. (2016). Czas wolny dzieci i młodzieży we współczesnym świecie. [W:] V. Tanaś, W. Welskop (red.), *Kultura czasu wolnego we współczesnym świecie*, (11–20), Łódź: Wyższa Szkoła Biznesu i Nauk o Zdrowiu.
- Chodkowski, A., red. (1995). *Encyklopedia muzyki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Chylińska, T. (2008). *Karol Szymanowski i jego epoka, tom 1–3*. Kraków: Musica Jagiellonica.
- Daszykowska, J. (2005). *Czas wolny a jakość życia nauczycieli studiujących*. Kraków: Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.
- Denek, K. (2010). W stronę pedagogiki czasu. [W:] W. Woronowicz, D. Apanel (red.), *Opieka – wychowanie – kształcenie. Moduły edukacyjne* (s. 9–44). Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Dz. U. (2021). Przepisy ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2021 r. poz. 1915 ze zm.) i rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 marca 2016 w sprawie wypoczynku dzieci i młodzieży (DZ.U. z 2016 r. poz. 452 ze zm.).
- Henc, P. (2012). *Poradnik wychowawcy*, e-book, https://www.ewychowawca.pl/pliki_pdf/nowe_pdf/WK_ebook_demo/WK_ebook_demo.pdf
- Izdebska, J. (2000). Wypoczynek współczesnej polskiej rodziny – istota, cechy charakterystyczne, próba typologii. [W:] J. Kędzior, M. Wawrzak-Chodaczek (red.), *Czas wolny w różnych jego aspektach* (s. 24–36), Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Jędryka, G. (2000). *Poradnik wychowawcy kolonijnego*. Płock: Iwanowski
- Karwowski, M. (2011). The Creative Mix? Teacher’s Creative Leadership, School Creative Climate and Students’ Creative Self-Efficacy. [In:] *Twórczość – ekspresja – aktywność artystyczna w rozwoju dzieci i młodzieży*, red. K. Krasoń, *Chowanna*, 1(36), 25–43.
- Kisiel, M. (2010b). Nauczyciel kreatorem turystyki, rekreacji i wypoczynku młodych. [W:] M. Kisiel (red.), *Pedagogiczne aspekty rekreacji, turystyki i wypoczynku dzieci i młodzieży w przedszkolu, szkole i poza szkołą* (s. 15–23), Dąbrowa Górnicza: WSB w Dąbrowie Górniczej.
- Kisiel, M. (2010c). Rozwijanie zainteresowań muzycznych dzieci i młodzieży poprzez uczestnictwo w różnych formach zajęć pozalekcyjnych. [W:] M. Kisiel (red.), *Pedagogiczne aspekty rekreacji, turystyki i wypoczynku dzieci i młodzieży w przedszkolu, szkole i poza szkołą* (s. 27–37), Dąbrowa Górnicza: WSB w Dąbrowie Górniczej.
- Kisiel, M. (2022). Aktywność taneczna i muzyczno-ruchowa wsparciem uczących się w nabywaniu kompetencji kulturowo-społecznych w edukacji ogólnokształcącej. [W:] A. Smutkiewicz, Ż. Pniewska (red.), *Taniec w edukacji a rozwój człowieka* (s. 35–66), Warszawa: Uniwersytet Fryderyka Chopina.
- Kisiel, M. (2022). Teoretyczne inspiracje aktywności muzyczno-ruchowej i tanecznej w edukacji powszechnej. *Taniec*, 1–4, 6–11.
- Kisiel, M. & Nikolai, H. (2022). Muzyka i taniec w wychowaniu międzykulturowym: polsko-ukraińskie sploty. *Chowanna*, 1, 1–17.
- Kisiel, M., red., (2010a). *Pedagogiczne aspekty rekreacji, turystyki i wypoczynku dzieci i młodzieży w przedszkolu, szkole i poza szkołą*, Dąbrowa Górnicza: WSB w Dąbrowie Górniczej.
- Kubinowski, D. (1999). Wychowanie przez taniec, nauczanie tańca czy taniec wychowujący? O trzech obliczach edukacji tanecznej. [W:] D. Janowski (red.), *Edukacja kulturalna w życiu człowieka* (s. 234–248), Kalisz: Instytut Pedagogiczno-Artystyczny UAM.

Mokras-Grabowska J. (2015). Czas wolny w dobie postmodernizmu. *Folia Turistica*, 34, 11–30.

Pielasińska, W. (1983). *Ekspresja – wartość i potrzeba*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.

Polit, D. F., & Beck, C. T. (2010). Generalization in quantitative and qualitative research: Myths and strategies. *International Journal of Nursing Studies*, 47(11), 1451–1458.

Popek, S. (1988). Zachowania ekspresyjne dzieci jako naturalny przejaw aktywności twórczej. [W:] S. Popek (red.), *Aktywność twórcza dzieci i młodzieży* (s. 40–68), Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.

Przychodzińska, M. (1989). *Wychowanie muzyczne – idee, treści, kierunki rozwoju*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.

Rodziewicz, A. (2014). O czasie wolnymi logice pokoju. *Przegląd Filozoficzno-Literacki* 3–4, 289–318.

Słoboda, J. (2002). *Umysł muzyczny. Poznawcza psychologia muzyki*. Tłum. A. Białkowski, E. Klimas-Kuchtowa, A. Urban, Warszawa: AMFC.

Słupik, S. (2004). Czas wolny dzieci i młodzieży. *Polityka Społeczna*, 9, 62–68.

Szewczuk, W. (1985). *Słownik psychologiczny*. Warszawa: Wiedza Powszechna.

Tomaszewski, W. (1991), *Człowiek tańczący*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.

Wojnar, I. (2002). Estetyczne inspiracje ogólnego kształcenia nauczycieli. [W:] A. Białkowski, B. Smoleńska-Zielińska (red.), *Blżej muzyki, blżej człowieka* (s. 37–52), Lublin: UMCS.

Ziółkowski, P. (2015). *Poradnik dla organizatora, kierownika i wychowawcy placówki wypoczynku dzieci i młodzieży oraz kierownika wycieczki szkolnej*. Bydgoszcz: Wyższa Szkoła Gospodarki.

Music and dance expression in the education of future teachers for activities in the area of a free time animation

Mirosław Kisiel

dr hab., prof. US,
Institute of Pedagogy University
of Silesia in Katowice
ORCID: 0000-0003-2002-0116

The issue of free time can be considered in many aspects. One of them is to look at the problem from the perspective of aesthetic education. The aim of the work will be to show the place and role of music and dance activity in the education of future teachers and leisure time animators. The first part of the article reviews Polish literature relating to social problems of leisure time and artistic expression. The second part refers to the qualitative research carried out in a group of prospective teachers acquiring new qualifications. An important component of the considerations was the proposal of innovation, promoting the idea of aesthetic education in the animation work of various forms of recreation for children and teenagers. In the discussion on the obtained research results, the position of music and dance expression in the space of free-time intentions was emphasized. Voluntary choice of forms of activity and discreet direction make the charges see the advantages of communing with art, becoming aware of the benefits of communing with music, singing and dancing for their development and relaxation. The preparation of teachers to carry out tasks resulting from the needs of the young generation in terms of leisure time animation seems to be evident. Including activities in the field of aesthetic education in this process undoubtedly enriches the knowledge and agency of beneficiaries in the field of developing interest in art, individual aesthetic and social dispositions. At the same time, it enriches the methods of organizing free time that prevent boredom, shaping to some extent the taste and aesthetic taste of the participant of the classes.

Key words: musical and dance expression, education, future teachers, free time animation.